

Lietuvos mokslo periodikos asociacija
The Association of Lithuanian Serials

Konferencija „Mokslometrija: mokslinė publikacija ir jos vertė“
2012 m. balandžio 24 d., Lietuvos mokslų akademija, Vilnius

Etikos aspektai ir publikacijos autorystė

Prof. Raimundas Kirvaitis
LMPA prezidentas

Pranešimo turinys

1. Mokslometriniai rodikliai ir mokslo etika.
2. Mokslo žurnalų leidybos etika
 - 2.1. Mokslo žurnalų redaktorių etika
 - 2.2. Mokslo žurnalų straipsnių recenzentų etika
 - 2.3. Mokslo žurnalų autorių etika
 - 2.3.1. Tai, kas privaloma
 - 2.3.2. Varijuojantys autorystės apibrėžimai.
Autorystė, bendraautorystė ir padėka
 - 2.3.3. Nusizengimai autorių etikai

Išvados

1. Mokslometriniai rodikliai ir mokslo etika

Kai rodiklis tampa tikslu, jis praranda prasmę.

Ar rodiklių siekimas neša tik žalą?

Žalą neša neetiškas rodiklių didinimas.

Mokslo žurnalų leidybos etika – viena iš mokslo etikos dalių.

Ar neetiškas elgesys – išskirtinė Lietuvos mokslininkų ypatybė?

Ar etiška visur įžiūrėti neetišką elgesį?

2. Mokslo žurnalų leidybos etika

Committee on Publication Ethics – COPE

7000 mokslo žurnalų

Leidyklos Elsevier, Wiley-Blackwell, Springer, Taylor & Francis, Palgrave Macmillan, Wolters Kluwer ir kitos

Vieno žurnalo narystė metams – 150 £, leidyklos – 650-1375 £

<http://publicationethics.org>

2.1. Mokslo žurnalų redaktorių etika (1)

1. Savo veikloje vadovaujasi teisingumo, sąžiningumo, garbingumo ir nešališkumo principais.
2. Nustato aiškias taisykles ir reikalavimus redkolegijos nariams, straipsnių autoriams ir recenzentams, jas skelbia ir garantuoja jų laikymąsi.
3. Siekia aukštesnės žurnalo straipsnių kokybės nuolat tobulindamas taisykles ir reikalavimus bei jų vykdymo procedūras.
Garantuoja kiekvieno numerio išėjimą laiku ir nustatytą žurnalo periodiškumą.

2.1. Mokslo žurnalų redaktorių etika (2)

4. Spręsdamas ar publikuoti straipsnį, remiasi tik jo svarba mokslui, originalumu, aiškumu ir atitikimu žurnalo tematikai.
5. Formuluoja autorystės, bendraautorystės, padėkos, o taip pat straipsnio originalumo sąvokas.
Reikalauja, kad kiekvienas straipsnio bendraautorius deklaruotų savo asmeninį įnašą į straipsnį.
6. Užtikrina teisingą, nešališką, anoniminių ir savalaikių teikiamų straipsnių recenzavimą.

2.1. Mokslo žurnalų redaktorių etika (3)

7. Siekia išvengti konfliktų tarp redaktorių ir leidėjų, redaktorių ir autorių, redaktorių ir recenzentų.

Įvykusius konfliktus nenutyla ir sprendžia iki galo, esant reikalui juos vienaip ar kitaip viešina.

8. Sudaro galimybes publikuoti ištaisymus, paaiškinimus ir atsiprašymus, jei tai būtina.

9. Užkerta kelią neetiškiems veiksams, dirbtinai gerinantiems žurnalo mokslometrinius rodiklius.

Principas „*Publish or Perish*“ spaudžia redaktorius.

2.2. Mokslo žurnalų recenzentų etika. Privaloma (1)

1. Sutinka recenzuoti tik tokius straipsnius, kurių tematikoje jo kompetencija pakankama, ir su kurių autoriais neturi interesų konfliktų.

Apie nesutikimą recenzuoti galimai greičiau informuoja žurnalo redaktorių, nurodydamas nesutikimo priežastis.

2. Neatsisako recenzuoti straipsnį, motyvuodamas užimtumu, jei tame žurnale skelbė savo straipsnį.

3. Recenzuoja objektyviai, profesionaliai, sąžiningai, geranoriškai ir nešališkai, pateikia recenziją per redaktoriaus nustatytą terminą.

2.2. Mokslo žurnalų recenzentų etika. Privaloma (2)

4. Gerbia recenzavimo proceso konfidencialumą, recenzuojamą straipsnį aptaria tik su redaktoriumi.
5. Recenziją teikia rašytiniu pavidalu su aiškia rekomendacija skelbti ar neskelbti straipsnį, įvardydamas trūkumus, kuriuos dar galima pašalinti, kai straipsnį siūloma skelbti, ir labai aiškius sprendimo motyvus, kai straipsnį siūloma neskelbti.
6. Komentuoja straipsnį profesionaliai, objektyviai, nešališkai, išvengdamas asmeniškumų. Privačiai nereiškia nuomonės apie straipsnį, besiskiriančios nuo tos, kuri suformuluota recenzijoje.
7. Įtaręs galimą straipsnio autorių nusižengimą etikai apie tai informuoja redaktorių ir neviešina šio įtarimo, kol redaktorius nebaigs tyrimo.

2.2. Mokslo žurnalų recenzentų etika. Rekomenduojama

1. Kai straipsnio autoriai teikia straipsnį, parašytą ne gimtąja kalba, rekomenduojama, kad bent vienam recenzentui ši kalba būtų gimtoji.
2. Rekomenduojama, kad recenzentas pasirašytų nešališkumo deklaraciją.
3. Rekomenduojama abėcėlinį recenzentų per metus sąrašą skelbti paskutiniame tais metais žurnalo numeryje.

2.2. Mokslo žurnalų recenzentų etika. Pasirenkama

1. Gali būti pasirenkamas „*double blind*“ variantas. Šis variantas sunkiai įgyvendinamas. Populiariesnis variantas, kai tik autorius nežino recenzento.
2. Kartais žurnalai siūlo autoriams teikti recenzentų, tos srities ekspertų, kandidatūras. Prašoma siūlyti daugiau kandidatų, nei jų reikia. Redaktorius nebūtinai pasirenka recenzentus iš siūlomų. Siūlomi kandidatai papildo žurnalo recenzentų „banką“.

2.3. Straipsnių autorių etika. Problemos

1. Kai ir asmuo ir kolektyvas vertinamas ir finansuojamas pagal rodiklius, randasi pagunda nusižengti etikai.
2. Kai straipsnis – didelio kolektyvo darbo rezultatas, autorystės klausimas neišsigalvotas

2.3. Straipsnių autorių etika. Privaloma (1)

1. Teikia spausdinti mokslui vertingus, originalius, nei ištisai, nei dalimis anksčiau nepublikuotus straipsnius, jei nėra nuorodos į jau skelbtą publikaciją.
2. Mokslinių tyrimų metodus, tyrimų duomenis ir rezultatus išdėsto taip aiškiai, kad kiti galėtų juos atkartoti.
3. Savo straipsniuose neteikia kitų mokslininkų idėjų, teiginių, tyrimų metodikos ar jų rezultatų aptarimo be nuorodų į jų autorių publikacijas.
4. Nevykdo straipsnių „tiražavimo“: neskelbia tų pačių tyrimų rezultatų, juos išplėsdami, nežymiai papildydami ir perteikdami kitais sakiniais.

2.3. Straipsnių autorių etika. Privaloma (2)

5. Kiekvienas straipsnio autorius sutinka su visais straipsnio teiginiais, yra už juos visus atsakingas ir pasiruošęs visus juos ginti mokslinėje diskusijoje.

6. Suvokia autorystės, bendraautorystės ir padėkos verto įnašo sąvokas.

7. Kiekvienas straipsnio autorius pasirašydamas sutinka, kad įvardyti visi straipsnio autoriai ta eilės tvarka, kuri atitinka jų įnašą į straipsnį, ir yra pasirengęs detalizuoti savo įnašą į kelių autorių straipsnį.

2.3. Straipsnių autorių etika. Privaloma (3)

8. Institucijų vadovai, redaktoriai ar redakcinių kolegijų nariai teikdami straipsnį nesinaudoja užimamomis pareigomis siekdami išskirtinių sąlygų publikuoti straipsnį.

9. Autoriai vadovaujasi principu, kad straipsnio šaltinių sąrašė negali vyrauti savi straipsniai.

10. Taiso straipsnį atsižvelgdami į pagrįstas recenzentų pastabas per redaktoriaus skirtą laiką.

11. Nesiekia neetiškais būdais gerinti savo mokslometrinių rodiklių.

2.3. Straipsnių autorių etika. Autorystės apibrėžimai (1)

Radikalusis

Autoriai didesniu ar mažesniu laipsniu tenkina visas įvardytas sąlygas (*all conditions must be met*):

- dalyvauja formuluojant darbo idėją (konceptiją);
- dalyvauja tyrime ir gautų rezultatų aptarime;
- rašo pirminį teksto variantą – juodrašį;
- redaguoja galutinį teksto variantą.

Liberalusis

Įnešė lemiamą ar labai svarų indėlį į bent vieną iš šių veikų.

2.3. Straipsnių autorių etika. Autorystės apibrėžimai (2)

Tarpiniai

Autorystė gali būti skaičiuojama pagal šią ar panašią formulę:

$$\frac{4C + 2P + 2D_{acq} + 2D_{an} + PD + Ed}{T}$$

C – idėja ar koncepcija (*conceptual input*),

P – darbo planavimas (*planning input*),

D_{acq} – tyrimas, rezultatų gavimas (*data acquisition*);

D_{an} – rezultatų analizė (*data analysis*),

PD – teksto pirmo varianto parengimas (*preparation of draft*),

Ed – galutinio teksto parengimas, redagavimas (*final editing*),

T – laiko investicija (*time invested*).

Formulė įvardija autorius mažėjančio įnašo eilės tvarka, leidžia atmesti autorius su nereikšmingu indėliu.

2.3. Straipsnių autorių etika. Autorystės apibrėžimai (3)

Dar vienas **tarpinis** autorystės apibrėžimo variantas:

Koncepcija **arba** tyrimas **arba** rezultatų interpretavimas

ir pirmojo straipsnio varianto rašymas

ir galutinio varianto svarstymas bei aprobavimas.

2.3. Straipsnių autorių etika. Pirmasis autorius (1)

Pirmuoju ar pagrindiniu autoriumi dažniausiai laikomas asmuo, kuris vadovavo tyrimui ir įnešė didžiausią indėlį į tyrimo vykdymą ir jo rezultatų interpretavimą.

Visi bendraautoriai turi sutikti su autorių eilės tvarka.

Pirmasis autorius turi prioritetinę teisę nustatyti autorių eiliškumą.

Nesutinkantys dėl pirmojo autoriaus ar autorių eilės tvarkos gali kreiptis į padalinio vadovus, nesutinkantys su jų sprendimu – į atsakingą už mokslinę veiklą institucijos vadovą.

2.3. Straipsnių autorių etika. Pirmasis autorius (2)

Jautrus dalykas nustatant pirmąjį autorių – studento (magistranto, doktoranto) ir jo vadovo straipsnis.

1. Prof. Antony Hewish 1965 m.

Doktorantė Jocelyn Bell 1967 m.

Straipsnis – A. Hewish pirmas ir J. Bell paskutinė, ketvirta.

Nobelio premija 1974 m. A. Hewish ir antrajam autoriui.

2. Claude Shannon 1937 m. MTI magistro tezės,

1938 m. straipsnis be bendraautorių, 1940 m. Nobelio premija.

3. Nebaigtas tirti įtariamas lietuviškas variantas:

magistras plagijuoja kito universiteto magistro tezes ir jas apgina.

Vadovas publikuoja straipsnį tezių tema su trimis bendradarbiais

be magistranto. Straipsnį pastebi originalių tezių autorius.

2.3. Straipsnių autorių etika. Pirmasis autorius (3)

Nors nuomonės skiriasi, *COPE* rekomenduoja magistrantą ar doktorantą laikyti pirmuoju autoriumi, kai straipsnis apibendrina magistro ar daktaro tezes.

Daugelio šaltinių nuomone pirmasis autorius turėtų būti ir ryšius su žurnalu palaikantis autorius (*corresponding or submitting author*), nes jam tenka didžiausia atsakomybė ir iki ir po straipsnio atspausdinimo.

Nors pirmojo autoriaus, kaip įnešusio didžiausią indėlį, sąvoka populiari, ji nėra visuotinė – yra šalių ir mokslo šakų, kai autoriai dažniau rikiuojami pagal abėcėlę.

Todėl svarbu apibrėžti sąvokas, būtų geriau, jei jas priimtų visi.

2.3. Straipsnių autorių etika. Padėka

Padėka išreiškiama tiems, kurių įnašas netenkina autorystės kriterijų:

- vadovavimas mokslininkų grupei ir tyrimų krypties ar net uždavinio formulavimas,
- finansinė ar techninė parama,
- pagalba vykdant tyrimus ar rezultatų apdorojimą, ar rezultatų aptarimą ir pan.

Užsitarnautą padėką ne tik galima, bet ir būtina reikšti.

2.3. Straipsnių autorių etika. Nusizengimai

Didieji

1. Plagijarizmas.
2. Išėties duomenų ar tyrimo rezultatų klastojimas.
3. Dvigubas straipsnio teikimas.
4. Savęs plagijavimas.
5. Straipsnių tiražavimas.
6. Garbės autorystė (*honorary, guest or gift authorship*).
7. Šešėlinė autorystė (*ghost authorship*).

Kiti

Tendencingas rezultatų apdorojimas, nepalankių rezultatų nutylėjimas.

Silpnas mokslo požiūriu straipsnis nėra nusizengimas etikai.

IŠVADOS

1. Mokslometrijos rodikliai – ne savigyra, bet būdas susirasti bendraminčių, tapti pastebėtu, telkiant tarptautinių projektų kolektyvus.

Rodikliai praranda prasmę, kai jų siekiama neetiškai.

2. Mokslo leidybos etika – sudėtinė mokslo etikos dalis, ji remiasi tais pačiais principais, tik labiau detalizuota.

3. Lietuvos mokslo bendruomenei reikėtų apibrėžti sąvokas:
– straipsnio autorystės;
– pirmojo autoriaus, bendraautorių ir vertų padėkos asmenų.

4. Bet kokios etikos taisyklės, kad ir kokios geros jos būtų, negali užkirsti kelio neetiškam elgesiui, bet gali sumažinti tokio elgesio tikimybę.

PADĖKA

Dėkoju kolegoms Eleonorai Dagienei, Sauliui Maskeliūnui, Nijolei Vasiljevienei, Izoldai Jokšienei, Lorai Tamošiūnienei, Alfonsui Ramonui, Ritai Vaičekauskaitei, Sergejui Oleninui ir kitiems, dalyvavusiems diskusijose ir nurodžiusiems papildomų šaltinių.

Dėkoju ir kantriems klausytojams

Prof. Raimundas Kirvaitis
LMPA prezidentas

PAGRINDINIAI ŠALTINIAI

Committee on Publication Ethics (COPE). Code of Ethics.

British Educational Research Association. Ethical Guidelines for Educational Research.

Committee on Science, Engineering, and Public Policy (COSEPUP). A Guide to Responsible Conduct in Research.

International Committee of Medical Journals Editors. Uniform Requirements for Manuscripts: Ethical Considerations.

Lietuvos mokslo taryba. Mokslinės veiklos etikos principai, projektas, 2012 02 20 versija.

Michigan State University Guidelines on Authorship.

Sindermann C.J. 1982. Winning the games scientists play.